

Valkay Zoltán

VÁROSÉPÍTŐK NYOMÁBAN

*Magyarkanizsa építészettörténete az alkotó építészek
egyéniiségének tükrében*

*„...az építészeti emlékeinkben erősít meg...,
küzdök az emlékezetvesztés ellen...”*

A jó építészet – főleg a jó városépítő építészet – alaptermészetéből adódóan egy adott kor kikristályosodott kultúráját tükrözi, és arról vall. Egyszerűen sűrített korlenyomat. Ennek megfelelően nagyon sokszor tapasztalhattuk azt, hogy bizonyos városokról inkább (és legtöbbször) *image*-épületei által emlékezünk meg, holott azokat a házakat emberek – építészek tervezték és alkották meg. Szinte névtelenné válva beszélnek ezek az alkotók az építészeti felelősségteljes, de néma nyelvét. Pedig nem árt tudni, ki, mikor és miként épített fel egy-egy, városképet meghatározó látvány-épületet. Mit tett hozzá ahhoz az összetett képhez; épített környezeti hangulathoz, amit ma Kanizsa városépítészeteiként tisztelhetünk.

Ennek apropóján illik szerényen megemlítenünk azt az egyszerű ténytet, hogy bár senkinek eszébe sem jutna, de tulajdonképpen bizonyos értelemben az architektusok a legnagyobb hazafiak, hisz munkájuk eredményét, kezük nyomát mindig ott hagyják, ahol éppen éltek és dolgoztak. A házakat – ellentétben egy hegedűvel – nem lehet egy bőröndbe zárni, és csak úgy elvinni valahová... Azok abba a földbe gyökereznek, ahonnan kinőttek. Nem mások, mint emlékezetünk pillérei. A nyelv mellett identitásunk legfőbb kútforrásai. Jelenlétünk tanúbizonyságai. Tehát ezért is fontos megemlíteni például azt, hogy baszk testvéreink már egyáltalán nem engedik meg, hogy nekik kedves ősi házaikat a spanyolok csak úgy lerombolják

– mert ők nagyon is jól tudják, hogy a város és az építészet emlékeinkbe és öntudatunkba erősítve, életünknek életbevágóan fontos „színházi” kerete.

Az alábbiakban ezért Kanizsa város építészettörténetét vázolnám (dióhéjban), de immár a megnevezett építész alkotók személyének tükrében.

A KAMARAI INZSELLÉREK FUNDAMENTUMA

Közvetlenül a Tisza partján elterülő földvár mint nukleusz körül kiépülő folyóparti rostos városszerkezeti planimetriát tükröző Kanizsa XVIII. századi fejlődésére az 1751-ben elnyert *oppidumi* rang volt hatással, mely a betelepüléssel egyetemben a volt katonai sánc polgárosodását nagyban elősegítette. A felduzzadt lakosságú, hirtelen növekedésnek induló mezőváros életében a kedvezmények közül talán a heti- és országos piacok szabadalma számított legfontosabbnak. A piactartás mellett a mindinkább szerveződő céhrendszer rövid időn belül a berendezkedő és megszilárduló település külső megjelenésében is előnyös változásokat eredményezett.

Az 1750–1850 közötti korszakot uraló posztbarokkos, klasszicizáló architektúra olvasható le a régi városháza (1755?), a katolikus templom (1767/68), a görög-keleti templom (1774), a katolikus plébánia (1786), a községi nagykokcsma, illetve vendégfogadó (1788) vagy a mostanság bontásra került úgynevezett piaci, szép, barokkos tornyocskával ellátott iskola épületéről (terv 1803, épült 1823-ban). A belváros urbánus struktúráját meghatározó és kialakuló fő-, azaz piactér, illetve templomtér ezen adminisztratív-igazgatási, illetve vallási és oktatási célokat szolgáló épületek elhelyezésével lett meghatározva.

Ezt a „városmegalapozó” időszakot némiképpen a megyei inzsellérek korszakának is nevezhetjük. Hisz a fenn említett köz- és szakrális épületeket – mivel ez törvényes rendelet volt – kimondottan képzett mérnökök tervezték előírt és bevett

- ❶ Kanizsa főtere és a fontosabb épületek, köztéri emlékek átné-
zeti térképe:** 1. Városháza 2. Görög-keleti templom 3. A volt városi Nagyven-
deglő 4. Kaszinó és takarékpénztár 5. Grünfeld-ház 6. Bérczi-ház 7. Haynald-féle
leánynevelde 8. A volt katolikus iskola 9. Katolikus plébánia 10. Polgári fiúiskola
11. Szent Órangyalok templom 12. Szentháromság-szobor 13. Piéta-szobor

építési kánonok szerint; így például ANDREAS KNEIDINGER¹ és a hírneves „csatornaépítő” KISS JÓZSEF² mint kamarai mérnök, illetve főmérnök mellett egy bizonyos SÁGODY mérnök (Kneidinger példának okáért a katolikus templomot – illetve títustervét, Kiss a katolikus plébániát, Ságody a Nagykocsmát tervezte). A kor kimért, visszafogott faltükrökkel s díszítéssel operáló posztbarokkos, klasszikus manírú architektúráját szemlélteti KISS JÓZSEF-nek az 1784-es keltezésű sörház és malátaörlő malom terve is, mely híven tükrözi a kor szigorú, rendeltetést nagyon is szem előtt tartó építészetét.

A MAURMEISTEREK ÉS ZIMMERMANNOK ÚJJÁÉPÍTŐ KORSZAKA

Kanizsa XIX. századi lassú felfejlődését az 1848-as magyar szabadságharcban szinte teljesen leégett mezőváros újjáépítése vezette be. A főbb épületek helyrehozatala mellett többek között a főtér rendezése és átalakítása, utcák és telkek szabályozása, a Tisza folyó töltése, rétek árvízmentesítése jellemezte legfőképpen a következő, 1850–1870 közötti építési periódust.

Mondhatni, hogy újrakezdési lázban égett a város, mely poraiból rövid idő alatt újjáépült. A nagykocsmát és községházát 1850-ben, a görög-keleti templomot 1851-ben, a katolikus iskolát 1851-ben, a katolikus plébániát 1852-ben, a görög-keletiek iskoláját 1855-ben, a katolikus templomot 1858-ban renoválták és tatarozták.

A Maurermeisterek és Zimmermannok, azaz az építőmesterek uralta revival korszakot – hisz a fenn említett munkákat többnyire FODOR ANTAL,³ PISTICZ FERENC,⁴ MIKLÓS MIHÁLY, TERTZ FERENC kiváló mesteremberek végezték el – ugyanakkor több új építkezés is fémjelezte. Például az 1851-ben emelt kántorlak és istállója, vagy említsük meg az 1856-os főtéri, úgynevezett megyeházi-, azaz zsandárkaszárniai építkezést, de ide sorolható a mai Gesztenyefa soron még meglévő, volt két

tantermes iskola (az Autós-Motoros Szövetség épülete) építése 1857-ben. Az utóbbi kettőről meg kell jegyezni azt, hogy azokat már képzett mérnökök tervezték: W. KOVATSICS zombori megyei-, illetve KISS ANTAL⁵ helybeli mérnökök. Hasonlóan mérnöki munka lehetett az 1861-ben emelt kanizsai zsinagoga is, sajnos építője ismeretlen. Azt se tudni biztosan, hogy a szintén ez időben (történetesen 1857-ben) kialakított tízágyas kanizsai Kórház új építkezés-e, vagy csak egy meglévő épület átalakítása.

A KÖZSÉGI MÉRNÖK MINT „MINDENES” MEGJELENÉSE

A kiegyezést követően mindinkább szükségessé vált egy rendes községi mérnök alkalmazása. Ezért az elkövetkező korszakot egészen az 1900-as évek elejéig a községi mérnökök munkálkodásával jellemezhetjük. Az első kanizsai községi mérnök a zombori VECSEY LAJOS⁶ volt, aki 1870 és 1875 között töltötte be a mérnöki állást. Legfontosabb munkái a hajókikötő (1873), a réti zsillip és szivattyú (1873), illetve a községháza bővítése (1873) volt. Őt a helybeli WEISBERGER SÁNDOR⁷ követte rövid időre, majd 1877 és 1907 között a nagyérdemű CSUKA SÁNDOR⁸ foglalta le a kanizsai mérnöki posztot. Se szeri, se száma annak a széleskörű tevékenységnek, amit Csuka 30 éves szolgálata alatt kifejtett. Városrendezői (térképkészítések, árvízmentesítés, telekkiosztás, útkövezés, töltésvezetés stb.) munkái mellett csak a legfontosabb építészeti tevékenységét emelném ki. Így tervei szerint készült a régi városháza és nagykocsmakibővítése (1878), a katolikus plébánia kibővítése és átépítése (1879), a Széchenyi és Petőfi utcai iskolák (1889) és a Tóparti iskola (1893) épületei. Típustervei szerint (1893 és 1905 között) hat darab szállási iskola épült, de az ő munkájának számít a Vigadó és kertészlak (mindkettő 1894), a polgári fiúiskola (1901), a szegényház (1901), a szállási csendőrlaktanya (1903),

➤ A szegény- és árvaház (Csuka Sándor)

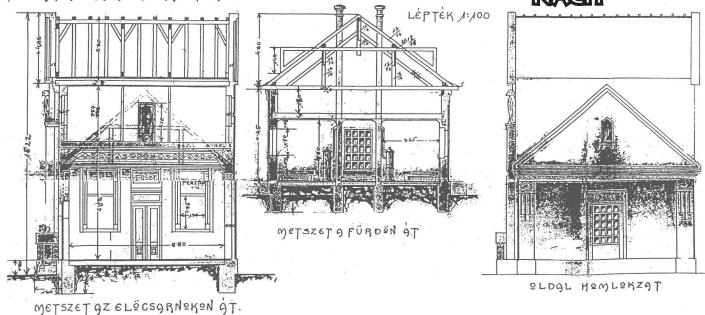
a szivattyútelepi gépészlak és javítóműhely (1908) is. Emellett több nagyvonalú, de meg nem valósult terv fűződik nevéhez. Például a népkerti (első!) artézi fedett és nyitott fürdő (1895), az oromhegyesi iskolamenhely és kápolna-komplexum terve (1895), különböző járványkórháztervek (1898-ban és 1900-ban) vagy a monumentális kórházterv (1903). Csuka stílusát a 70-es, 80-as években a klasszicizálás jellemezte, míg nem a 90-es évektől erőteljesen a téglalapítás felé fordult.

A kor, amelyben működött, építkezési lázban égett, az állandó jellegű népszaporulatnak köszönhetően a város dél és észak felé terjedt (Újváros és a Hoffmann-féle városrész). A felemelkedést az úrbéri megváltás (1870) és a kiegyezés utáni felszabadultság érzésének köszönhetjük. Ez idézte elő az iparosodás és a pénzforgalom XIX. század végi térnyerését is, melyben elhanyagolhatatlan a közlekedésben történt előrelépés. 1873-ban hajókikötőt kapott a város, 1884-ben megjelent az első kövezett utca is. Sorsdöntő változást hozott a Tisza-parti város életében az 1885-ben felállított hajóhíd, majd alig négy évvel később a vasúti forgalomba való bekapcsolódás – közvetlen összeköttetést nyerve ezzel akár Budapest székesfővárossal is.

Az 1890-es évek jelentős eseményei közé tartozott az 1859-től alakulató Népkert BEDNÁRZ KÁROLY általi franciakertté alakítása, melynek gyöngyszemeként a millenniumi ünnepségek keretében felépült a polgári hitet hirdető Vigadó romantikus épülete. A Vigadó mellett a millenniumi emlékállítást szolgálták a szállási iskolák, a szegényház, illetve az oktatásügy döntő lépéseként a Haynald-féle leánynevelde építése is (épült 1900 és 1901-ben). Ez utóbbit a budapesti KOLBENHEYER VIKTOR⁹ tervezte, és a hódmezővásárhelyi KRUSZLICH PÉTER építette fel mintegy jelezve, hogy az országos pályázatnak hála – mint ahogy majd látni fogjuk – immár Kanizsán is megjelenhetnek neves fővárosi építészek. Az eklektikus saroképület Kanizsa városképi jelentőségű elemévé vált, hasonlóan a 90-es évektől sorjában megjelenő parasztpolgári eklektikus stílusú lakóházakhoz.

CSODAKÚTI KÖDFÜRDŐHÁZ TERVE.

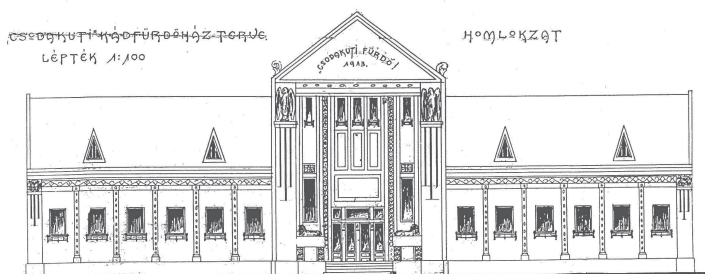
ALMA
NACH

CSODAKÚTI KÖDFÜRDŐHÁZ TERVE.

LÉPTÉK 1:100

HŐMŐKZŐT

HOZZELTÁ: KIRÁLY ISTVÁN
MŰVÉSZETÉRE

📍 A Csodakúti Ártézi fürdő (Király István, Reiss Zoltán)
A Kaszinó és a Takarékpénztár (Reiss Zoltán)

Úgy tűnt, a jólét csúcsára érkezett. Az 1900-as évek elején megjelentek az első komolyabb ipartelepek is: a Milkó-féle, a Fehér-féle, illetve a Törteli fűrészgégyárak és fatelek, a kanizsai Első Cserép és Gőztéglagyár stb. Mindezek a várossá válás komoly eshetőségét készítették elő.

MŰÉPÍTÉSZEK VÁROSKÉPÉPÍTŐ ARCHITEKTÚRÁJA

Kanizsa 1908 márciusától rendezett tanácsú várossá lépett elő, melyet a legdivatosabb építészeti stílussal próbált reprezentálni. A város architektúrájában ugyanis ekkor jelent meg a forradalmi jelentőségű szecesszió, mely újjá és színesebbé varázsolta a belvárost. A főtéri Kaszinó és Takarékpénztár (1907/8), az új és monumentális, immár városhoz méltó Városháza (1911/12), a Grünfeld- (1911/12), a Bérczi-, a Bata-, a Grünner- és Karácsonyi-házak (1912-ben épültek) mind-mind REISS ZOLTÁN¹⁰ budapesti műépítész munkáiként, aki ugyanazt jelenti Kanizsának, mint LAJTA BÉLA Zentának. A Reiss főművének tekinthető kanizsai városház a geometrikus szecesszió jegyében fogant, és a rendezett tanácsú város reprezentációs igényeit fejezi ki. Reiss Zoltán építész kanizsai építészeti opusában különös hangsúlyt kap a függőleges irányultság, az erős pilaszterkeretbe helyezett, egyszerűsödő, éles metszésű párkányzat és pártázat, mely a posztszecessziós és akár premodernnek mondható megformázás határvonalán helyezkedik el.

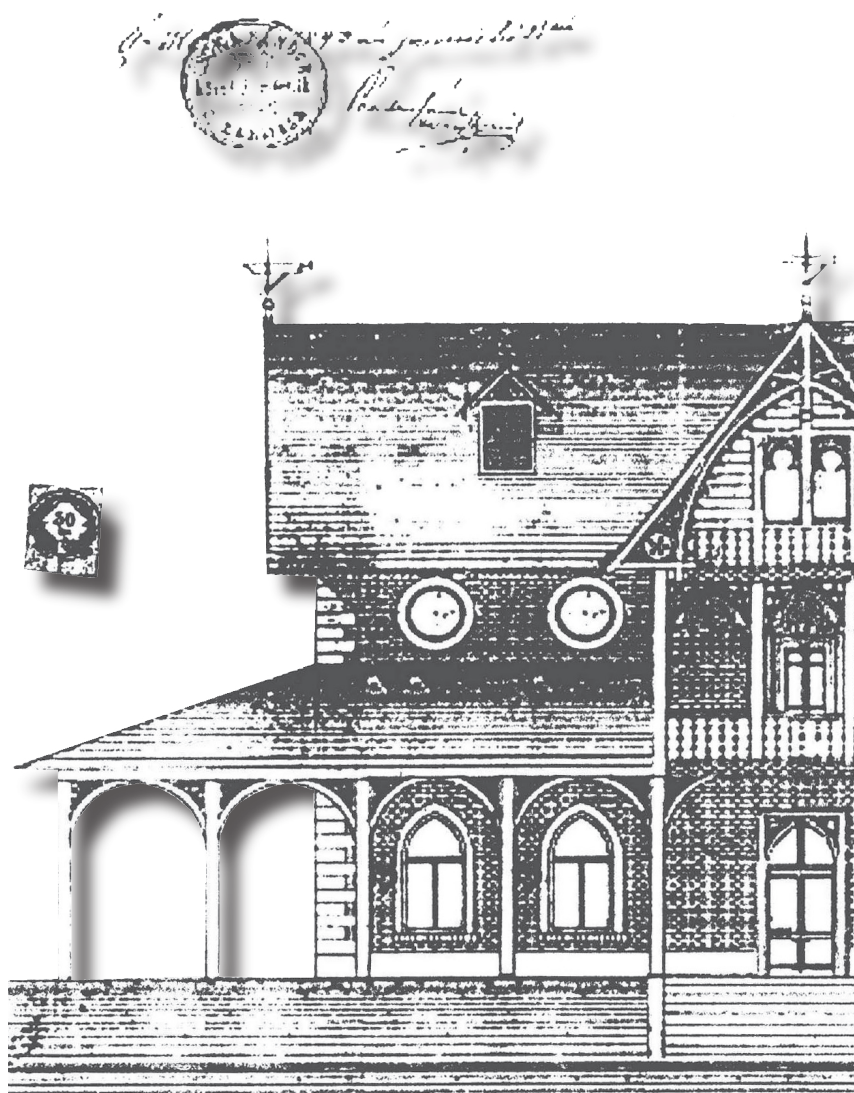
A reprezentációt és növekvő igényt fejezte ki a szegedi Fogadalmi templom építője, FOERK ERNŐ¹¹ által átépített és ezáltal monumentálissá növekvő Szent Örangyalok temploma is (1911/12), nem beszélve arról a tervéről, amely egy teljesen új templomot vázolt fel, mellyel – ha a Kaszinó melletti telken felépül – lényegesen átalakulhatott volna a főtér képe! Egyébként FOERK ERNŐnek – aki az óbecsei születésű PETROVÁČZ GYULÁval dolgozott együtt – ismert egy kanizsai kastély terve is

(meglehet, hogy ez a népkerti Reisinger villa). Monumentális, 3200 férőhelyes új temploma nem épült meg, de TÓTH PÁLNÉ költségén id. BATA SÁNDOR 1912-ben felépítette a kistemplomot, mintegy kielégítve a második katolikus templom iránti igényt. A templomhoz tartozó 1914-ben épült paplak szintén figyelmet érdemel.

A csúcson, az átalakulás küszöbén álló városban szinte álom- és meseszerűen jelent meg a Csodakút Ártézi fürdő Rt. gondolata. A századelőn felfedezett gyógyhatású járási kút vizét 5750 méter hosszúságban GRÜNFELD HERMANN helybeli téglagyárigazgató indítványára PORGÁNYI GYULA¹² városi mérnök (Porgányi 1911 és 1918 között volt a város mérnöke) tervei szerint 1912-ben a Népkertbe vezették. Ott egy évvel később 20 kádás, modern fürdőépületet emeltek a már előbb is emlegetett Reiss tervei szerint. Kanizsa ezzel az országos híré fürdőhelyek sorába lépett. Megérintette a fellegetket. Még további építkezéseket tervezgettek: de a 15 villa és a modern fürdőszálló építése a közbejött világháború miatt sajnos meghiúsult.

VÁROSI VAGY CIVIL MÉRNÖKNEK LENNI AZ ÁTRENDÉZŐDÉS KÖZEPETTE

A világháború után lankadt a lendület, és LUKA KNEŽEVIĆ 1921 és 1926 közötti „hétköznapi” mérnökösködése után KEMÉNY GÉZA¹³ szabadkai származású mérnök végre hangot tudott adni az inerciás építészetből kinövő, modern törekvés kanizsai megjelenésének. Kemény 1926 és 1941 között szolgált a várost, miközben „civil” mérnökként is tevékenykedett. Főbb építészeti alkotásai: az akadémikus maníru postapalota (1926), a Longa-féle népkerti cukrászati áruda (1930) és a modern vonalú tűzoltóotthon (1939/40, mindenképpen a vajdasági „a la modern” építészet egyik gyöngyszemének vehető). Munkái még őrizték a múlt hagyományát: az embert és várost léptékében tisztelő építészet gyakorlatát.

1 A népkerti Vigadó terve (Csuka Sándor)

IRODALOM

- A Magyararkanizsai Csodakút Ártézi fürdőről – Tájékoztató.*
Magyarkanizsa, 1943
- Appel Ede: *Ó-kanizsa nagyközség történelmi, helyrajzi, gazdasági és statisztikai ismertetése.* Szabadka, 1886
- Balázs György: Élőerővel működő malmok az Alföldön a XVIII–XIX században. In: *Építészet az Alföldön I.* Nagykovács 1989. 259–273 old.
- Batta Péter: Sztáranizsa fényképe. In: *Városok...falvak. Néprajzi történelmi vázlatok. XI. kötet.* Subotica, 1933. 80–87. o.
- Bordás Attila: Kiss József bácskai középületei. *Híd*, 2000 dec. 1147–1167 old. (lásd még *Bácsország* 1996/3 és *Magyar Szó* 1998. március 14-kei szám 9. old.).
- Borovszky Samu (szerk.): *Bács-Bodrog vármegye I.* Budapest, é. n. 311–319 o.
- Dobos János: Kanizsa múltjából. In: *A csend városa.* Újvidék, 1982. 9–21 old.
- Đere, Kornel–Tomić, Pavle: *Opština Kanjiža.* Novi Sad, 1982.
- Esztergomi Iván: Rew-Kenesától–Sztáranizsáig. In: *Városok...falvak. Néprajzi történelmi vázlatok. XI. kötet.* Subotica, 1933. 123–133. o.
- Gyetzai Péter: *A Tiszai korona-kerület telepítéstörténete I–III.* Kalocsa, 1992
- Kalocsai Bácsi Főegyházmegye történeti sematizmusa 1777–1923. Szerkesztette Lakatos Kanizsa monográfiája I.* Kanizsa, 1995
- Andor. Kalocsa 2002
- Klamár Zoltán: A főter jeles épületei – Kanizsa 900 éve. *Magyar Szó*, 1993. szeptember 25. 14. o.
- Klamár Zoltán: *Örökségünk – Kanizsai képeskönyv.* Tóthfalu, 1995.
- Magyar városok.* Budapest, 1941.

Milanović-Jović, Olivera: *Umetnost u Bačkoj u XVIII i prvoj polovini XIX. veka – Arhitektura*. Novi Sad, 1988. 38-40. 55-68. és 116. o.

Szóllósy Vágó László: *Iskoláink Krónikája – Fejezetek a kanizsai oktatásügy történetéből*. Kanizsa, 1991.

Urbán János: *Lángérdem*. Kanizsa, 1989.

FORRÁSOK

TLZ (Történelmi Levéltár, Zenta) F:003.74 Adminisztratív iratok

TLZ F:004.1-54 Magyarkanizsa megyei város 1861–1913

TLZ F:786 Dobos János személyes fondja

TLZ F:435 Magyarkanizsai napi- és hetilapok gyűjteménye

Magyar Országos Levéltár, Budapest T.62 No. 1066:8, No 1066:3, No 1142:1,2

Vajdasági levéltár, Újvidék F:373.27,35,36. Térképgyűjtemény

JEGYZETEK

¹ Andreas Kneidinger – 1760-tól kamarai „inzsellér”. Ismertek 1763 és 1799 között készített *delineatiói* (tervrajzai). Az 1760-as években Kúlán és Apatinban malmot tervezett. Több más kamarai által épített középület mellett (pl. bezdáni vámház) kidolgozott három templom típustervet is, melyek között megtaláljuk a kanizsai római katolikus templom tervét is mely 1866 és 1768 között épült fel. Mintegy 150 darab értékes térképe maradt fenn.

² Kiss József (1748–1812) – Vízépítő mérnök. Főműve a Ferencsatorna. Tanulmányait a bécsi hadmérnöki akadémián végezte. Hídász volt, majd kamarai mérnökként előbb a pozsonyi Duna-szakaszon, később a bácsi kamarai kerületben dolgozott. A bácsi kerületben végzett eredményes munkája után 1788-tól kamarai igazgatósági mérnöknek nevezték ki Zomborba. Mint ilyen 1803-ban 8 iskolaépületet tervezett a Tiszai koronakerület részére, közöttük a martonosi és a magyarkanizsai iskolákat

is. A kanizsai iskola némi módosítással 1823-ban meg is épült. Kanizsára vonatkozó építészeti munkái közül ismert még az 1784-ben készített sörház és malátaórló malom, 1783-ból a kanizsai paplak tervei, több Tisza-felmérési rajz és a Szabadkát Magyarkanizsával összekötő csatorna terve (1792–1806).

- ³ Fodor Antal (?–1886) – Kanizsai kőművesmester, építész. Az 1850-es, 60-as, 70-es és 80-as években széles körben elismert kőművesmester. 1851-ben a nagyvendéglő, a zsandárszállás, az orvosi lak helyreállítását vezette. 1852-ben a plébániaépület építési vállalkozója, valamint a réti zsilip kőművesmunkáit készítette. 1855-ben a kántorlak és fészere, az orvosi lak, a katolikus iskola, valamint a szerb iskola javítása az övé. 1856-ban a városszállási lakóház és istálló javítása., 1857-ben Pisticz Ferenc ácsmesterrel a kanizsai csendőrlaktanya vállalkozója. Ő készítette ekkor a piaci szivattyús kutat is. 1860-ban a zentai Bakay-iskolát építette. 1873-ban (Szárnyassy Jánossal) tervet készített az adorjáni iskolára. 1876-ban Weisberger Sándor községi mérnökkel a nagyvendéglői jégverem, 1877-ben két óvoda tervrajzát (ez utóbbiakat egyedül). Ugyanabban az évben a Szent János zsilip átalakítási munkáit végezte. 1883-ban Braun Józseffel egy zentai népiskolára is pályázott. A szentmiklósi főhercegi uradalom építészeként húnyt el 1886-ban.
- ⁴ Pisticz Ferenc – Kanizsai ácsmester. A „Maurmeisterek és Zimmermannok korának” jellegzetes képviselője. 1851-ben a kanizsai görög-keleti templom tetejének javításán dolgozott. Ő volt a kántorlak ácsvállalkozója 1851-ben és a zsilipé 1852-ben, a városszállás, a bikaakol és az „oskoláké” 1854-ben. Nem sokkal később, 1857-ben a kanizsai csendőrlaktanya és istálló építésében vett részt. 1860-ban sikertelen tervajánlatot adott az adorjáni iskolára, de még abban az évben az új temető csőszházát készítette. 1868-ból említik a városi kutaknál végzett munkáját.
- ⁵ Kiss Antal (?–1866) – Helybéli mérnök-geométer, akit 1848-ban a városbírói posztra javasoltak. 1851-től városi és kerületi képviselő, utcák rendezésének választmányi tagja. 1851-ben a haszonbérbe adott földeket, 1853-ban Zentán, 1854-ben

- Kanizsán a Postaföldet mérte ki. 1856-ban tervezte a „tornyos” iskolát. 1865-ben a közlegelői foglалások bemérését látta el.
- 6 Vetsey Lajos – Mérnök. 1870-ig Zomborban volt számvevő. Kanizsai községi mérnök 1870-től 1875-ig volt, amikor is súlyos szembaja miatt felmentését kérte. Munkái közül ismert az oromhegyesi iskola és tanítói lak, a Horváth-féle utca 41 telkének kimérése (mindkettő 1870-ben). A javításra szoruló országutak kijelölése, a partszaggatások elleni gátak terve 1871-ből valók. A gőzhajóállomás elhelyezésének három variánsterve (1872), a piaci víz levezetésének fedett csatornarendszere (1872), a Körös karikatöltése (1872), a gőzhajóállomás épülete (1873), a városháza épületbővítése (1873), a „vízipuskák” fészerei (1873), a nagyréti zsilip (1873), valamint a csurgói védmű terve (1875) is tőle származnak. 1870-től a szabályozó- és szépítőbizottság, 1871-től az iskolaszék és több választmány tagja volt.
- 7 Weisberger Sándor – Községi mérnök volt 1876-tól 1877 januárjáig. Ugyanattól az évtől kezdve tagja a szépészeti és kertészeti bizottságnak. 1876-ban a következő munkákat készítette: nagyvendéglői jégverem (Fodor Antal építésszel), népkerti kiosk, Szent János zsilip, a beltéri iskola árnyékszéke, utak és foglалások kijelölése, a megrongálódott réti töltések kijavítására vonatkozó tervek.
- 8 Csuka Sándor (?–1909) – Műszaki katonatiszt, majd 1877-től kezdődően 1907-ig kanizsai községi mérnök. Az építéssel-városrendezéssel kapcsolatos összes bizottság és választmány tagja. Szorgalommal jellemezhető tevékenységében külön fejezetet képviselnek építészeti alkotásai. (Megjegyzés: ebben a felsorolásban vízrendészeti, útrendészeti és minden más jellegű tevékenységét külön nem említjük.) Ezek közül a legkorábbiak az 1878-ból származó régi községháza és a községi nagyvendéglő nagytermeinek és teljes rekonstrukciójának tervei. Szintén ebben az évben tervezte az adorjáni kántorlakot. 1879-ből való a katolikus plébánia átalakítási terve és a réti zsilip javítási terve. 1887-ben a hajóhíd vámházának és az adorjáni templomtetőzetnek a javítási tervét készítette. 1889-ben épültek

fel a Széchenyi és Petőfi utcai iskolák az ő tervei szerint. Egy évvel később a községháza és a katolikus templom tornyai-
nak megnagyobbítását, illetve javítását vezette. 1892/93-ban
tervei szerint felépítik a Harmath-féle szállási iskolát. 1893-
ban tűzoltólaktanyát és -szertárat tervez és átalakítási tervet a
nagyvendéglőre, a görög-keleti iskolára. 1895-ben tervet készít
a tiszai és népkerti fürdőre, az oromhegyesi iskola-kápolnára
és menhelyre, a vágóhídra, a szegényházra és kórházra. Ebből
az időből származik az adorjáni plébánia, a sínylődők házának
javítási tervei, a szigeti csőszház terve. 1896-ban tervet készít az
óvoda polgári fiúiskolává alakítására, egy évvel később pedig a
tűzoltószertárnak, az óvodának-, az adorjáni tűzoltófecskendő-
bódéjának a terveit készítette el. 1897-ben javítási tervet készít a
rendőrlaktanyára és a kórházra. A következő évben komoly ter-
vet készített a szegényház és kórház, valamint a járványkórház
építésére. Ugyanakkor a régi rendőrlaktanyának jegyzői lakká
alakítására, valamint egy új járványkórházra tett tervjavaslatot.
Az adorjáni paplak és iskola javítási terve, a katolikus temető-
beli hullakamra, a szegényházi kápolna terve mind 1902-ből
valók. A következő évben megtervezte a szállási csendőrlakta-
nyát, és javítási tervet készített a hajóhídra. 1903-ból származik
monumentális községi kórházterve is. 1906-ban a szegényház
bővítéseként árvák és sínylődők házát tervezi. Szintén ebben
az évben készült az erdőőri, illetve a szivattyútelep melletti
gépészlakás terve. 1909-ben mint nyugdíjas az adorjáni új két
tantermes iskola tervét készítette. Szerteágazó munkája és
tevékenysége legismertebb építészeti alkotásainak tarthatjuk a
népkerti Vigadót és kertészlakot (mindkettő 1895-ben épült).
De itt kell megemlíteni a Tóth-, a Bagi és Nagy- (terv 1893, ki-
vitel 1899), valamint a Dukai- a Bata-féle szállási iskolákat (terv
1893, kivitel 1902 és 1905), illetve az oromhegyesi „gunaras”-
iskolát (terv 1893, kivitel 1905), a szegényházat (1900/1901), és a
polgári fiúiskolát (1901). Vannak olyan adatok, hogy ő tervezte
az 1912/13-ban felépült martonosi plébánia épületét is az 1900-
as évek elején. Csuka Sándor építészeti stílusát az eklektika

- romantikus vonulata jellemzi, ahol a téгла-architektúra, a szerkezetiség és egyszerűség uralkodik. Szerette épületeinek farészeit gazdag fűrészdíszekkel és fafaragással kialakítani.
- 9 Kolbenheyer Viktor – Budapesti építész. Az 1895/96-os ezred-éves kiállítás pavilonjait készítette többedmagával. A hódmezővásárhelyi Nyári Színkör tervpályázatát 1896-ban nyerte el. A díszes és festői látványt nyújtó faépület 1897/98-ban épült fel. Ugyanabban az évben építette a szegedi faszínházat is, melynek megbízatását hasonlóképpen nyilvános pályázaton nyerte el. A kanizsai Haynald-féle zárda és leánynevelde épületének építését 1897-ben nyerte el szintén pályázaton. Az eklektikus stílusú épület kivitelezése 1900 és 1901-ben történt. Ismert még Pozsonyban épített iskolája 1904-ből.
- 10 Reiss Zoltán (1877–1945) – Budapesti műépítész. Oklevelét 1901-ben nyerte a Budapesti Műegyetemen. Röviddel ezután irodát nyitott. Megvalósult építészeti munkái közül külön figyelmet érdemel „kanizsai opusa”: így az Üri kaszinó és takarékpénztár (1907/8), az új városháza (1911/12), a Grünfeld-, a Karácsonyi-ház, a Bérczi Mór-féle üzletház, a Bata-féle vaskereskedés (mind 1912-ben épült), a Csodakút artézi fürdő épülete (1913). A legismertebbeken kívül munkájának tarthatjuk még a volt dr. Topolac-, illetve Grüner-házat is. 1911-ben a Csodakút Rt. tagja. Az 1910-es években egy fürdőszállót is tervezett a Népkertbe.
- 11 Foerk Ernő (1868–1934) – Budapesti építész. Templom- és egyéb építészeti munkássága a historizáló stílussal írható körül. Több bácskai vonatkozású munkája ismert. A szegedi Fogadalmi templom építője 1911-ben Magyarkanizsa részére egy 3200 férőhelyes új templom és a Szent Örangyalok főtemplom bővítési terveit készítette el. Ez utóbbi valósult meg 1911/12-ben. Foerknek az 1910-es évekből ismert még egy 6 tervlapból álló kanizsai kastélyterve is melyet ez idáig még nem azonosítottunk (még lehet, hogy a Reisinger-villa terve).
- 12 Porgányi Gyula – Szegedi születésű okleveles MÁV mérnök. 1911-től kanizsai városi mérnök. Mérnöki teendői – mint például

a városi bérföldek felmérése, kövezési és vízelvezetési tervek készítése, a városi építési szabályrendelet módosítása – mellett 1912-ben vázrajzot készített a hajóhidat, a rendőrkapitányságot és a városházát összekötő távbeszélő-vezetékről. Ugyanebből az évből származik a népkerti Vigadó és az adorjáni templom tetőzetének javítási terve. Ugyanakkor elkészíti a nagyvendéglő javítási terveit és a szállási csendőrsi istálló tervét. Rendező-elvű munkáinak sorába tartozik még a járási fürdő javítási és üstházzal való bővítési terve (1912), a rendőrségi lovak városház-telki istállójának, fészerének és felügyelőszobájának terve (1912), a Csodakút artézi fürdő csővezetéke (1912), a régi téglagödrök lecsapolási terve (1912), a népkerti villatelkek térrajza, azaz a népkerti fürdőegyüttes helyszínrajza (1912–14). Építészeti alkotásai közé az új adorjáni iskola terve (1912), a vasúti állomás mellé tervezett vágóhíd (1912), az oromhegyesi és adorjáni szertárak javítási terve (1912), a kántorlak melléképületeinek terve (1913), a polgári iskola terve (1913) és nem utolsósorban a népkerti fürdő keretébe tartozó szabadfürdő és gépház tartozik (1913).

13

Kemény Géza (?–1980-as évek) – Földmérő és civil mérnök. Minden valószínűség szerint szabadkai származású. Kanizsán feltételezhetően 1924 körül jelent meg, és 1926-ig rendes városi mérnökként tevékenykedett, majd állásában megmaradva mérnöki magánirodát nyitott. Ettől kezdve építési vállalkozásokkal is foglalkozott. Első építészeti munkái között a Postapalota 1925-ből és a Longa József-féle népkerti cukrászda szerepel 1930-ból. Ugyanebből az évből származik a Csodakút artézi fürdő bővítési terve, majd 1931-ből ugyanannak poliklinikává való átalakítása. A harmincas években sokat dolgozott az árvízmentesítés terén is, így pl. kompjavítási tervet készített. Mint tűzoltósági vezetőségi tag tervezte a főművének méltán tartható, modern stílusú tűzoltólaktanyát 1939/40-ben. 1941-ből való az árvíz sújtotta régi hajóhíd helyett tervezett komphajó. A háborús években megjárta Auschwitzet, majd megmenekülve Izraelbe vándorolt ki, de csakhamar hazatért. Az ötvenes években a szabadkai Tartományi építővállalatban dolgozott.